

Kaj nam o slovenščini lahko pove kolaborativni spletni slovar?

Kaja Dolar

Université Paris Ouest Nanterre La Défense, Modyco
Avenue de la République, 92 000 Nanterre, Francija
dolar.kaja@gmail.com

Povzetek

V prispevku so predstavljeni kolaborativni slovarji kot zanimiv in pertinenten jezikovni vir. Posebej se posvečamo slovenskemu kolaborativnemu slovarju *Razvezani jezik*, kjer preučujemo težnje razvoja spletne slovenščine. V ospredju je problem neologizmov. Natančneje raziskujemo različne vrste formalnih neologizmov. Ti v slovenščini nastajajo na osnovi štirih osnovnih besedotvornih postopkov: izpeljave, sestavljanja, zlaganja in sklapljanja, ob čemer lahko opazimo tudi manj običajne vrste podstav (tujejezične podstave, lastna imena kot besedotvorne podstave ipd.). Poleg izpeljank, sestavljanek, zloženek in sklopov v *Razvezanem jeziku* najdemo tudi neologizme, ki nastajajo s kratičenjem, krnjenjem in obračanjem zlogov. Ti različni postopki se pogosto tudi medsebojno kombinirajo v formalno kompleksnejših neologizmih, kjer je potrebno še posebej izpostaviti t. i. besedo-kovček (*mot-valise* oziroma *mot porte-manteau*; pojem je vpeljal Lewis Carroll), ki je kombinacija krnjenja in zlaganja. Zdi se, da je ta besedotvorni postopek v slovenščini izredno produktiven. Po drugi strani pa bi za nekatere primere iz *Razvezanega jezika* lahko rekli, da se nahajajo nekako med kategorijama formalnih in semantičnih neologizmov oziroma ju združujejo. Gre za nekakšne besedne igre, ki humorno izrabljajo formalne in semantične možnosti jezika za tvorjenje novih besed in besednih zvez.

What can be learned about Slovene language on basis of collaborative on-line dictionary?

In the present paper we argue that collaborative dictionaries are a pertinent and interesting language source. The paper focuses on Slovene collaborative dictionary *Razvezani jezik* as a source for the research of linguistic tendencies in online Slovene language with special emphasis on neology. We examine different types of formal neologisms. They are mostly based on derivation and compounding where one can notice also some less common lexical bases such as foreign bases or proper names. The corpus includes also some less standard cases of neologisms based on shortening, abbreviations, inversion of syllabi etc. All these lexical procedures can be combined in formally more complex neologisms. The combination of shortening (clipping) and compounding, the so called blending or *mot porte-manteau* (invented by Lewis Carroll), seems to be especially productive in Slovene language. On the other hand some cases are somewhere in between the categories of formal and semantic neologisms or combine both. They are kind of word-play that use formal and semantic linguistic features, treating them with humour to form new words and idioms.

1 Uvod

Jezik se spreminja pred našimi očmi, ne da bi se vedno zavedali; številne tradicionalne opisne kategorije ne ustrezajo več jezikovni realnosti, po drugi strani pa nekatere oblike niso splošno sprejete (Benveniste, 1974: 163). Lahko bi rekli, da to morda še posebej velja za spletni jezik, ki je deležen še hitrejšega razvoja in je stalno podvržen spremembam.

V prispevku bomo osvetlili kolaborativni slovar kot zanimiv in pertinenten jezikovni vir. Naša raziskava se osredotoča na neologizme, jezikovne novosti, saj so »inovacijski procesi v leksiki odsev dinamičnih teženj« (Stramljič Breznik, 2003: 105), in na problem neologije, ki jo lahko definiramo obenem kot nastajanje novih besed in kot vedo o njih (Veliki slovar tujk, 2002: 782).

Pruvost in Sablayrolles (2003: 10) ločita dve vrsti neologizmov. Formalni neologizmi nastanejo s pomočjo besedotvornih postopkov. Tako v slovenščini ločimo izpeljanke, zloženke, sklope in sestavljanke. Semantični neologizmi pa nastanejo, ko že obstoječa beseda dobi nov pomen preko metaforičnega ali metonimičnega prenosa.

Da bi osvetlili težnje jezikovnega razvoja spletne slovenščine, se bomo v prispevku posvetili formalnim neologizmom, različnim postopkom in njihovim kombinacijam, obravnavali pa bomo tudi nekatere manj pogoste primere neologizmov.

2 Kolaborativni slovar kot jezikovni vir

Kolaborativni spletni slovarji so vsem dostopni internetni slovarji, ki so poleg prebiranja namenjeni tudi aktivnemu sodelovanju – tako dodajanju novih gesel oziroma iztočnic in slovarskih člankov kot tudi spreminjanju že obstoječih člankov. Če tradicionalne slovarje ločujemo na enciklopedične in jezikovne (Polguère, 2003: 198), velja to tudi za kolaborativne: med prve sodi, denimo, *Wikipedija* (enciklopedični slovar), med druge pa *Wiktionary* (večjezični kolaborativni slovar) ali pa *Urban Dictionary* (kolaborativni slovar anglo-ameriškega slenga). Slovenski kolaborativni slovar *Razvezani jezik* je začel nastajati leta 2004 kot umetniški projekt in danes šteje 4800 gesel.¹

Poudariti velja, da je takšen pristop v leksikografiji sorazmerno nov (zadnjih petnajst let, kar je povezano s široko dostopnostjo interneta), v ospredje pa postavlja kompetenco govorcev. Gre za nekakšen »bottom-up« pristop (Carr, 1997), ki bralce spodbuja k pisanju (Meyer in Gurevych, 2012: 259). Slovarja ne pišejo leksikografi, temveč ga lahko piše vsakdo, tako da imajo govorniki kot končni uporabniki (*end users*, Cotter in Damaso, 2007: 8) neposreden vpliv na slovaropisje. Gre za fenomen t. i. modrosti množic (*wisdom of crowds*, Surowiecki, 2005).

Razvezani jezik se uvršča v sodobni trend t. i. participativne leksikografije, ki temelji na kolaborativnosti

¹ November 2015.

(*collaboration, collaborative*) oziroma participaciji, ki je del leksikografskega postopka in se razlikuje od t. i. množičenja (*crowdsourcing*), ki je leksikografski postopek, ki ga vsaj v določenih fazah nadzira leksikograf oziroma leksikografski kolektiv. Uporaba množičenja za leksikografske namene in kolaborativna leksikografija sta torej dva različna pristopa.

Kolaborativno leksikografijo lahko definiramo kot zbiranje podatkov na osnovi participativnosti oziroma prispevkov skupnosti (Granger, 2012: 5), kot slovarski žanr, ki združuje leksikografska načela in spletu lastne komunikacijske tehnologije. Tako nastane kontekst, v katerem uporabniki sodelujejo in se spodbujajo v ustvarjanju pomenov (Cotter in Damaso, 2007: 1).

Če se kolaborativni slovarji opirajo na kolaborativnost, takšna oblika participativne leksikografije lahko razkrije veliko o težnjah jezikovnega razvoja. Raziskujemo lahko, denimo, kateri postopki se pojavljajo pri nastajanju novih besed, na katera semantična polja se neologizmi najpogosteje nanašajo, od kod prihajajo tujejezične prvine itn. Ker gre za deskriptivne slovarje, to pomeni, da lahko raziskujemo tudi vprašanje obstoječe pravopisne norme – kako se nove besede zapisujejo, kako se spreminja zapis že obstoječih besed ipd.

Kolaborativni slovarji so lahko pertinenten in bogat jezikovni vir, ker gre za izredno ažurne leksikalne baze, saj jih lahko govorci sproti posodablajo. Tako lahko v njih zasledimo posamezne neologizme mnogo prej, kot se ti pojavijo v tradicionalnih slovarjih. Do teh lahko namreč neologizmi potujejo več let. Ni pa nujno, da se beseda, zabeležena v kolaborativnem slovarju, obdrži – lahko tudi zelo hitro izgine iz besednjaka. Toda določen neologizem se lahko razširi prav zato, ker je bil zabeležen v slovarju, čeprav se to dogaja redkeje. Prav tako gre za jezikovni vir, ki pokriva različne jezikovne zvrsti; v njih tako najdemo tudi slengovske in pogovorne izraze, kletvice, frazeme ipd. Pokriva torej vrsto nestandardnih rab.

Kljub temu, da gre za neustaljene besede, pa je potrebno razlikovati med večkrat uporabljenimi neustaljenimi izrazi oziroma pomeni, kot so denimo **lajkati**, **počutišče**, **pahorizem**, **kočerja** (slednja je navedena tudi v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika*), ki jih lahko najdemo v splošnem jeziku, in popolnoma individualnimi rabami oziroma pojavnicami, kot denimo **imeti doma petro majdič**, **BTS** (Biotehniška šola Naklo; butci tut študirajo) ipd. V prispevku obravnavamo tako neologizme, ki se pojavljajo zgolj v *Razvezanem jeziku*, kot tiste, ki obstajajo zunaj njega in so se bodisi razširili s pomočjo *Razvezanega jezika* bodisi pa so tja lahko prišli naknadno.

Poudariti je potrebno, da ne gre za referenčni ali preskriptivni slovar, temveč za deskriptivni slovar. *Razvezani jezik* kaže dinamično jezikovno ustvarjalnost, ki ni vedno kolektivna; pravzaprav je predvsem individualna. Izraža torej jezikovni ustvarjalni potencial, vendar ne toliko splošnega jezika, pač pa jezika, ki je poseben in v slovarjih še ne opisan (če ima nek izraz opis v obstoječem slovarju, je za *Razvezani jezik* že v izhodišču manj zanimiv).

Ob tem ne moremo mimo nekaterih dilem, ki se porajajo pri uporabi kolaborativnega slovarja kot jezikovnega vira. Fišer in Čibej (2015) opozarjata, da se množičenje v leksikografiji še zmeraj sooča s številnimi predsodki, in lahko bi rekli, da to velja tudi za kolaborativne slovarje – morda celo v večji meri, saj leksikograf ni vključen v proces ustvarjanja slovarja. Pojavlja se tudi vprašanje legitimnosti in kakovosti vsebine; toda raziskave kažejo, da po kvaliteti kolaborativna leksikografija ne zaostaja nujno za tradicionalno (Meyer in Gurevych, 2012). Kvaliteta slovarskih člankov – ki ni vprašljiva zgolj zato, ker je ne ustvarjajo strokovnjaki – se regulira po eni strani z zunanjimi mehanizmi (ocenjevanje člankov »za« oziroma »proti«), po drugi pa obstaja tudi notranji proces regulacije, saj se pisci popravljajo med seboj.

Prav tako naletimo na vprašanja reprezentativnosti, velikosti in dejanske razširjenosti. Toda kolaborativni slovarji kot taki niso nujno zasnovani kot reprezentativni ali izčrpní. Z leksikografskega vidika sta po našem mnenju to vzporedna pristopa; tradicionalna in participativna leksikografija se ne izključujeta.

Kar zadeva očitek glede velikosti, omenimo, da je kolaborativne slovarje mogoče avtomatsko ali pol-avtomatsko povečati. Med tovrstne poskuse sodi tudi sistem Wisigoth, ki naj bi v večjezičnem kolaborativnem slovarju *Wiktionary* pripomogel k povečanju mreže sinonimov (Sajous et al., 2011: 24).

Ti možni ugovori sicer ne postavljajo pod vprašaj kolaborativnega slovarja kot jezikovnega vira, jih pa je potrebno pri analizi upoštevati.

V nadaljnji analizi nam bo slovenski kolaborativni slovar *Razvezani jezik* služil kot jezikovni vir za analizo neologizmov v spletni slovenščini.

3 Formalni neologizmi v slovenščini

S formalnega vidika ločimo v slovenščini štiri glavne besedotvorne načine: izpeljavo, sestavljanje, zlaganje in sklapljanje (Toporišič, 2000: 157–160; 2001: 156–160), pri čemer imamo eno-, dvo- ali večmorfemska obrazila (Vidovič-Muha, 2011: 24–25). Zdi se, da se formalni neologizmi v slovenščini porajajo na osnovi vseh naštetih postopkov, prav tako pa najdemo tudi primere kratičenja, krnjenja in obračanja vrstnega reda zlogov v besedah.

3.1 Izpeljanke

Pri izpeljavi »novo besedo dobimo tako, da podstavi (enodelni, in sicer nezloženi, predložni, zloženi) dodamo priponsko ali poponsko obrazilo: *sin-ko*, *proda-ja-ti*, *Obsotel-je*, *trdoglav-ost*, *ubiti se*; pri tem prvotni podstavi pogosto spreminjamo slovnične značilnosti [...]. Izpeljane besede so izpeljanke, način tvorjenja pa priponjanje (sufiksacija)« (Toporišič, 2000: 156–157). Izpeljanke so tako sestavljene iz podstave in pripone. Te so med neologizmi v *Razvezanem jeziku* sorazmerno pogoste. Omenimo nekaj primerov:² **kokičar** (oseba, ki običajno v

² Pomeni so iz spletne baze www.razvezanijezik.org zajeti septembra 2015. Slovarske razlage so po večini so močno okrnjene.

predverjih kinematografov prodaja kokice), **lulčiti** (pomen je dovršen: iti se polulat), **očalnica** (z eno besedo povemo to, za kar potrebujemo ponavadi tri: etui za očala; besedotvorno izhaja iz podobnih izhodišč kot besede: denarnica, drvarnica), **vozičkati (se)** (sprehodi, na katere se odpravimo z dojenčkom v vozičku). Potrebno je poudariti, da imajo izpeljanke lahko tudi manj običajne podstave, saj lahko med drugim izhajajo iz tujih jezikov ali lasnih imen.

3.1.1 Tujejezične podstave in pripone

Nekatere izpeljanke vsebujejo tujejezične podstave. Primeri za to so **leftun** (volivec levice, levičar), **fejmič** (oseba, ki ima veliko lajkov na facebooku), **lajkati** (všeč biti), kjer so tuje podstave (*left*, *famous*, *like*) pravopisno prilagojene (fejm-, lajk-), pridane pa so jim slovenke pripone (-un, -ič, -ati). Nasprotno so tuje pripone na slovenskih podstavah redke. Takšen primer je, denimo, **gleding** (posebna vrsto šopinga, ki je izrazito značilna, kadar ga opravljamo brez denarja), kjer je slovenski podstavi gled- (gledati) pridana angleška pripona -ing, ki v tem primeru izraža dejanje.

Vendar je prav tako prisoten nasproten proces, ko tujejezične podstave dobijo slovenske ekvivalente (ki niso nujno dobesedni prevodi, ampak so lahko tudi metaforične ali metonimične narave) in so nato deležne izpeljave. Takšni primeri so **brbotalnik** (*jacuzzi*), **ključnik** (*hashtag*), **kratkič** (SMS), **poskočnik** (*strat up*), **počutišče** (*wellness center*; lokal za dobro počutje), **čivkar** (*twiterer*), **čilišče** (*fitness*), **dotičnik** (*touchscreen*) itn. Številni neologizmi so narejeni po principu analogije: **sebič** in **sebček** kot dve varianti za angleški *selfie* vsebujeta seb-, ki je prevod podstave *self*, in slovenski priponi -ek oziroma -ič. Zdi se, da je pri tovrstnih neologizmih analogija ključnega pomena.

3.1.2 Lastno ime kot besedotvorna podstava

Nekatera lastna imena v *Razvezanem jeziku* delujejo metaforično (kot vrstna poimenovanja iz lastnih imen), kot denimo **bambi** (prikupno dekle manjše oziroma drobne rasti, zato pa zelo nežnega obraza in velikih, zvedavih oči) ali **imeti doma petro majdič** (občasno pasti v luknjo). V okviru dane raziskave se jim ne bomo podrobneje posvečali, saj so to v prvi vrsti semantičnimi neologizmi (nov pomen že obstoječega leksema), besedotvorno pa ostanejo nespremenjena (Dolar, 2014: 242–245).

Lahko pa lastno ime služi kot besedotvorna podstava pri izpeljankah. Takšni primeri so, denimo, **mazetniiti** (suvereno, navdušujoče in gladko zmagati), **zakanglati** (potrošiti iz mestnega proračuna), **pahorizem** (smešna in neprimerna besedna zveza), **virantovanje** (cincanje, neodločnost, špekuliranje), **brecljevanje** (onemogočanje, oviranje ali nasprotovanje glasnim manifestacijam rimskokatoliške cerkve), **lidlast** (nizkocenovni, za enkratno uporabo), ipd.

Lastna imena, ki so osnova izpeljavi, so zlahka prepoznavna (Maze, Kangler, Pahor, Virant, Breclj, Lidl). Pogosto gre za osebe iz sveta športa, politike ipd. Poleg formalne spremembe (izpeljave) je za te lekseme značilen tudi pomenski zdrs, saj lastno ime nima več izključno referenčne funkcije, temveč deluje metaforično (ibid.).

3.2 Sestavljanke

Sestavljanje je proces, v katerem »eno sestavino besednozvezne podstave zamenjamo s predponskim obrazilom, npr. *nížji kúhar* > *pòdkúhar*« (Slovenski pravopis, 2001: 109), »enodelni podstavi dodamo naglašeno predponsko obrazilo; slovnične značilnosti ostanejo neprizadete, zgubi se le njena začetnost« (Toporišič, 2000: 159). Sestavljanke tako vsebujejo predpono in podstavo. V nasprotju z izpeljankami pa so sestavljanke v *Razvezanem jeziku* sorazmerno redke. Omenimo lahko naslednje neologizme: **dekrasirati** (odstraniti ali odstranjevati okraske, npr. po božično-novoletnih praznikih), **pobožnica** in **predbožnica** (manična seansa nespečnih otrok, ki se odvija v otroški sobi na božično noč v velikem pričakovanju jutranjega odpiranja daril), **zavrjeti** (nasesti, pasti na finto), **zбудilka** (ura, ob njeni sprožitvi se dejansko zbudimo), **sosošolec** (učenc oziroma dijak drugega oddelka istega letnika tj. iz paralelke) ipd. Prav tako najdemo **stopnjevanje z nad-** (najboljši > naddober, najkrajši > nadkratek, kjer ima predpona nad- ekspresivno vrednost).

Ti neologizmi sestojijo iz sicer že obstoječih predpon (pred-, za-, z-) in podstav (božičnica, verjeti, budilka), nov pa je njihov spoj in prav tu lahko govorimo o inovativnosti. Omenjeni neologizmi namreč na neobičajen način združujejo že obstoječe jezikovne prvine. Nekoliko drugačen je primer **iBedarija** (obsedenost z izdelki določene znamke), kjer je predpona i- tujejezična prvina, ki aludira na Appleve tehnološke izdelke.

3.3 Zloženske

Za zlaganje je značilno, da »dve sestavini (včasih tudi več) besednozvezne podstave povezujemo samo z medponskim obrazilom; če je besed v podstavi več, preostalo izrazimo še s priponskim obrazilom: *zdravnik živine* > *živinozdravnik*« (Slovenski pravopis, 2001: 109); »večdelna govorna podstava se večinoma poveže z medpono -o-, -e-, -i-, z imenovalniško, tožilniško ali rodilniško končnico; končnemu delu podstave je bodisi dodana pripona ali pa v njem nastopa kar oblika prvotne govorne podstave« (Toporišič, 2000: 158). Zloženske so torej sestavljene iz podstave, medpone in podstave; tudi te se v *Razvezanem jeziku* pojavljajo veliko redkeje kot izpeljanke. Med njimi najdemo primere, kot so **muhotepec** (priprava za ubijanje muh z daljšim ročem in sploščenim, lopatičastim koncem), **picoklic** (ko pokličemo in naročimo dostavo pice), **tekmofehhtar** (prosilec za tekmovanje) in **modrozob** (ki je po analogiji nastali prevod za *bluetooth*) ipd. V navedenih primerih medpona -o- združuje dva morfema, pomen pa je mogoče razbrati iz podstav. Medpono -i- najdemo v primeru **pešibus**, ki je nekoliko šaljiva sopomenka »iti peš« in namiguje na humorno razsežnost lingvistične inovativnosti.

3.4 Sklopi

Pri sklopih, ki nastajajo s sklapljanjem, »sestavine besednozvezne podstave združimo, npr. *dva in trideset* > *dvaintrideset*; *se ve da* > *seveda*« (Slovenski pravopis, 2001: 109) oziroma »enote večdelne podstave enostavno sklopimo v novo besedo: *sevé*, *bógvé*, *bojažéljen*, *tèmnordéč*, *zatém* < *se vé*, *bóg vé*, *bója željen*, *tèmno rdèč*,

za *tém*. Pri tem se lahko izgubi kak naglas podstave ali pa se le-ta tudi kako drugače spremeni« (Toporišič, 2000: 160), pri čemer Logar opozarja, da podstav ni mogoče opredeliti po številu ali medsebojnem razmerju podstavnih besed (Logar, 2005: 190). Neologizmi v *Razvezanem jeziku* so le redko sklopi v strogem pomenu besede, lahko pa se sklapljanje kombinira z izpeljavo. Ker gre za kombinacijo dveh različnih postopkov, bomo takšne primere obravnavali pri kompleksnih neologizmih.

3.5 Kratice in krnjenje

Poleg štirih osnovnih postopkov Slovenski pravopis navaja tudi kratičenje. »Pri t. i. kraticah besede podstave pred sklapljanjem krnimo [...] nato pa jih združimo v navadno besedo«, kot denimo NOB (Slovenski pravopis, 2001: 121–122). Toporišič (2000: 158–159) sicer obravnava krnjenje kot posebno obliko izpeljave, kratičenje pa kot podvrsto zložen, toda v naši raziskavi bomo oboje obravnavali kot ločen besedotvorni postopek.

V *Razvezanem jeziku* najdemo kratice, ki pa so – poleg prvotnega pomena – ponovno motivirane:³ **BTŠ** tako pomeni »Biotehniška šola Naklo« in »butci tut študirajo«. Podobno slovar navaja za NMS – poleg običajnega pomena »učenec ne dosega minimalnih standardov« – tudi »nije mama sretna«, »naj se mama sekira«, »najboljši med sošolci«, »ne mi srat«. Zdi se torej, da je proces dvosmeren, od leksemov h kratici in od kratice k leksemom.

Zapis črkovanih kratic je po Slovenskem pravopisu manj običajen (Slovenski pravopis, 2001: 121–122), vseeno pa najdemo v *Razvezanem jeziku* primere, kot so **gapes** (GPS), **ohape** (OHP – O, hudič, ponedeljek!), **pekape** (PKP – piši kući propalo).

Omeniti velja tudi druge oblike krnjenja, pri katerih izpustimo bodisi začetni bodisi končni del leksema (*truncation par aphérèse*, *truncation par apocope*, Apothéloz 2002: 117–123). Najdemo, denimo, geslo **ni blema**, kjer je leksem »problem« skrajšan v »blem«. Vendar se zdi, da je krnjenje samo nastopa sorazmerno redko, pogosto pa se kombinira z drugimi besedotvornimi postopki, kar bomo obravnavali pri kompleksnih neologizmih.

3.6 Obračanje vrstnega reda zlogov

Nove besede lahko nastajajo tudi z obračanjem vrstnega reda zlogov v besedi. V nekaterih jezikih, na primer v francoščini, je to izredno produktiven postopek, značilen za argo (Calvet 2007: 81–86); v slovenščini ga srečamo le redko. Omenimo primere, kot so **ganci** (cigan), **tikepa** (patike) ali pa **bazl**, ki izhaja iz besede »slaba«. Poleg obrnjenega vrstnega reda zlogov je tu prišlo tudi do spremembe nezvenečega glasu [s] v zvenečega [z].

4 Kompleksni neologizmi in besedne igre

V do sedaj omenjenih primerih je načeloma prisoten po en besedotvorni postopek. Besedotvorni postopki pa se lahko tudi medsebojno kombinirajo; v teh primerih

govorimo o kompleksnih neologizmih. Tako najdemo v *Razvezanem jeziku* različne kombinacije, med katerimi se najpogosteje pojavlja kombinacija zlaganja in izpeljave:⁴ **čezlužje** (ZDA), **mimovrstnik** (dijak, ki se je v 1. letnik gimnazije vpisal mimo uradnega izbora; ki so ga zaposleni na šoli stlačili mimo pravil), **našvašizem** (družbena ureditev, ki temelji na vladavini »naših« v nasprotju do »vših«), **vhištvo** (vse, kar je v hiši), **ognjedražec** (grebljica za popravljanje živega ognja). Prav tako najdemo kompleksne neologizme, v katerih sta podstavi pridana tako predpona kot pripona (kombinacija izpeljave in sestave): **zastatusirati se** (zapisati v status na Facebooku nekaj, zaradi česar ti je potem žal), **uizica** (zabava, ki od nas zahteva manj priprav in naporov), kjer je tuja podstava (*easy*) pravopisno prilagojena. Lahko pa podstavo pred izpeljavo doleti še krnjenje, kot v primerih **hlado** (hladilnik), **zmrzo** (zmrzovalnik), **španjelizirati** (ob pravem trenutku pogledati tako milo, kot znajo samo koker španjeli, in na ta način izprositi kaj navidez nemogočega), **štrbunkič** (stranišče na štrbunk), **ležečko** (ležeči policaj), **digič** (digitalni fotoaparatus), ali pa kratičenje, kot v primerih **nukati se** (izhaja iz kratice za Narodno in univerzitetno knjižnico, kamor študentje in študentke hodijo študirat, pogosto pa tudi pecat, flirtat in se pajsat v prepolnih čitalnicah) in **tozdirati** (netozdno družbo spreminjati v tozdno, TOZD – temeljna organizacija združenega dela).

4.1 Beseda-kovček

Posebej velja omeniti t. i. besedo-kovček. To je kompleksen besedotvoren postopek, kjer iz dveh leksemov najprej s krnjenjem nato pa s sklapljanjem dobimo enega, ki vsebuje dele enega in drugega. Vsebuje nekakšen skupni imenovalc prejšnjih leksemov. Med najbolj znane takšne primere sodijo, denimo, *brunch* (breakfast + lunch), *motel* (motor car + hotel) in *autobus* (avtomobil + omnibus), ki pa so leksikalizirani do te mere, da jih ne zaznavamo več kot besedo-kovček (Apothéloz, 2002: 20–21).

Izraz beseda-kovček izhaja iz francoskega *mot-valise*, sicer pa se uporablja tudi *mot porte-manteau*, ki ga je prvič uporabil pisatelj Lewis Carroll: »Well, 'SLITHY' means 'lithe and slimy'. 'Lithe' is the same as 'active'. You see it's like a portmanteau – there are two meanings packed up into one word«⁵ (Carroll, 1978: 267), med njegove najbolj znane neologizme pa sodi snark (snake + shark).

Zanimivo je, da je ta morfo-leksikalni postopek v *Razvezanem jeziku* daleč najbolj prisoten. Najdemo lekseme, kot so **kočerja** (obed okrog 16.00 ali 17.00), **predboživčnost** (predbožična živčnost, mrzlica, fanatičnost), **strahotepec** (strahopetec, ki je poleg tega še neumen), **stakati**, **televinc**. V njih lahko poleg pomena razberemo prvotne lekseme (kosilo + večerja, predbožičen + živčnost, stati + čakati, strahopetec + tepec, televizija + dalinc oziroma daljinec).

Nasprotno je v primerih, kot so **najebnina** (oderuška najemnina) ali **izpirjen**, možna dvojna interpretacija (najemnina + najebati/zajebati, iztirjen/izpirjen + pir oziroma pivo), kar pa ne vpliva na razumevanje leksema.

³ Takšen proces opaža Calvet tudi v francoskem argoju (2007: 101).

⁴ Takšne primere Toporišič obravnava kot zloženke (Toporišič, 2000: 158).

⁵ »Hja, *tacne* je sestavljenka in pomeni 'brez tac'. Kot na primer 'garderoba' – v eno besedo sta stlačena dva pomena« (Carroll, 1990: 238, prevedla Gitica Jakopin).

Omenimo še neologizem **mariboring** (Maribor + boring; si v Mariboru in ti je dolgčas; dolgočasje na štajerski način), ki obenem združuje lastno ime in tujejezično prvino, poseben pa je tudi zaradi dejstva, da imata leksema neposredni skupni imenovalc (bor).

4.2 Besedne igre in aluzije

Večino neologizmov v *Razvezanem jeziku* lahko uvrstimo v kategoriji formalnih ali semantičnih neologizmov. Obstajajo pa tudi primeri, ki se nahajajo nekako med obema kategorijama oziroma ju združujejo. Tu največkrat najdemo neologizme, ki so osnovani na besednih igrah, aluzijah ipd. Povečini gre za stalne besedne zveze ali kolokacije, kjer manjša formalna sprememba vodi v večji pomenski premik. **Grimsove pravljice** (posebna oblika javnega nastopanja, v katerem politik v neskončnost ponavlja očitno prazne in nasprotujoče si obljube) tako aludirajo na Grimmove pravljice in ministra Branka Grimsa, njun spoj pa humorno namiguje na nerealnost predlaganih reform. **Poletje na školjki** (izlet z neprijetnim zapletom) se nanaša na film *Poletje v školjki*, kjer komičnost izvira iz polisemične narave leksema školjka (morska školjka, stranišna školjka). **Ambasada glavaboli** je nastala iz imena diskoteke (Ambasada Gavioli), ob čemer ni povsem jasno, kaj naj bi v diskoteki povzročalo glavobol (Techno glasba? Uživanje alkohola?).

Grudožer je prevod za besedo buldožer, ki posnema zvočne prvine izvornika, obenem pa je neologizem posrečeno »motiviran«. Zložanka vsebuje leskema »gruda« in »žreti«, ki pa ga je potrebno razumeti metaforično. Tudi v nekaterih drugih »prevodih« je zaznati za neologizme značilno dvojnost, opredeljeno kot razmerje med analogijo in anomalijo (Stramljič Breznik, 2003: 105): **moja kolpa** (mea culpa), **klubovanje** (clubbing), **graber** (bager), pri čemer je slednji nepopoln anagram.

5 Zaključek

V prispevku je predstavljen *Razvezani jezik* kot jezikovni vir. V ospredju je problem neologizmov, nastajanje novih besed oziroma novih pomenov že obstoječih besed. Natančneje raziskujemo različne vrste formalnih neologizmov. V prispevku obravnavamo tako neologizme, ki (zaenkrat) obstajajo le v *Razvezanem jeziku*, kot tiste, ki so razširjeni tudi v splošnem jeziku.

Formalni neologizmi nastajajo na podlagi štirih osnovnih besedotvornih postopkov: izpeljave, sestavljanja, zlaganja in sklapljanja. Poleg izpeljank, sestavljanj, zloženk in sklopov v *Razvezanem jeziku* najdemo tudi neologizme, ki nastajajo s kratičenjem, krnjenjem in obračanjem zlogov.

Ti različni postopki se pogosto tudi medsebojno kombinirajo v formalno kompleksnejših neologizmih, kjer je potrebno še posebej izpostaviti t. i. besedo-kovček, kombinacijo krnjenja in zlaganja. Zdi se, da je ta besedotvorni postopek v slovenščini izredno produktiven.

Po drugi strani bi pa za nekatere primere iz *Razvezanega jezika* lahko rekli, da se nahajajo med obema tipoma neologizmov oziroma ju združujejo. Gre za neke vrste besedne igre, ki humorno izrabljajo možnosti jezika za tvorjenje novih besed in besednih zvez.

6 Literatura

- Denis Apothéoz. 2002. La construction du lexique français. Editions Ophrys, Pariz.
- Emile Benveniste. 1974. Problème de linguistique générale II. Gallimard, Pariz.
- Michael Carr. 1997. Dictionary Use and Dictionary Needs of ESP Students: An Experimental Approach. *International Journal of Lexicography*, 15(3): 206–228.
- Jean-Louis Calvet. 2007. L'agot, Que sais-je? PUF, Pariz.
- Lewis Carroll. 1978. Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass. Penguin, Harmondsworth.
- Lewis Carroll. 1990. Aličine dogodivščine v Čudežni deželi in V ogledalu. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Colleen Cotter in John Damaso. 2007. Online Dictionaries as Emergent Archives of Contemporary Usage and Collaborative Codification. *Queen Mary's OPAL #9 (Occasional Papers Advancing Language)*. University of London, London.
- Kaja Dolar. 2014. Kolaborativni slovar *Razvezani jezik*. *Slavistična revija*, 64 (2): 235–252.
- Darja Fišer in Jaka Čibej. 2015. Potencial množičenja v sodobni leksikografiji. V V. Gorjanc, P. Gantar, I. Kosem in S. Krek, ur., *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*, str. 542–564. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Sylviane Granger. 2012. Introduction: Electronic Lexicography – from Challenge to Opportunity. V S. Granger in M. Paquot, ur., *Electronic Lexicography*, str. 1–14. Oxford University Press, Oxford.
- Nataša Logar. 2005. Besedotvorni sklopi. *Slavistična revija*, 53 (2): 171–191.
- Christian M. Meyer in Irina Gurevych. 2012. Wiktionary: A New Rival for Expert-built Lexicons? Exploring the Possibilities of Collaborative Lexicography. V S. Granger in M. Paquot, ur., *Electronic Lexicography*, str. 259–292. Oxford University Press, Oxford.
- Alain Polguère. 2003. Lexicologie et sémantique lexicale. *Notions fondamentales*. Les Presses de l'Université de Montréal, Montréal.
- Jean Pruvost in Jean-François Sablayrolles. 2003. Les néologismes, Que sais-je? PUF, Pariz.
- Franck Sajous, Emmanuel Navarro in Bruno Gaume. 2011. Enrichissement de lexiques sémantiques approvisionnés par les foules: le système WISIGOTH appliqué à Wiktionary. *TAL*, 52 (1): 11–35.
- Slovar novejšega besedja slovenskega jezika. 2012. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Slovenski pravopis. 2001. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Irena Stramljič Breznik. 2003. Besedotvorna tipologija novonastalega besedja s področja mobilne telefonije. *Slavistična revija*, 51 (posebna številka): 105–118.
- James Surowiecki. 2005. *The Wisdom of Crowds*. Anchor Books, New York.
- Jože Toporišič. 2000. *Slovenska slovnica*. Obzorja, Maribor.
- Veliki slovar tujk. 2002. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Ada Vidovič-Muha. 2011. *Slovensko skladišče besedotvorje*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.